

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д.пс.н. Теодора Стойчева Стоева

Преподавател в катедра „Социална, трудова и педагогическа психология“ на СУ „СВ.Климент Охридски“

на дисертация на тема: “Социална работа с група на младежи с нарушения в личностното развитие“

за присъждане на образователната и научна степен Доктор“

по професионално направление „Педагогика“

с автор: Зоя Антонова Абаджиева Чалъкова

Актуалност и значимост на изследвания проблем

В настоящата разработка се третира един изключително актуален за нашата съвременност проблем, свързан с неблагоприятната тенденция на нарастване популацията на деца и юноши с нарушения в личностното развитие. Сред тях специално място заемат онези, които живеят или са живели в специализирани институции, като те неслучайно стават и обект на настоящето изследване. В духа на хуманистичните идеали на нашето съвремие можем да оценим проблема за тези най-уязвими членове на обществото като болезнен и неотложен за решаване. Децата и младежите от тези институции, лишени от родителски грижи, често с емоционални и поведенчески отклонения са един човешки ресурс, който следва да бъде формиран под високо хуманната грижа на обществото така, че да се повиши качеството му. Понастоящем в България социалната работа, грижата за обучението и възпитанието на деца и младежи с нарушения в развитието не е станала абсолютен приоритет на социалната политика и не може да преодолее стигмата.

Подобно обстоятелство разкрива не само познавателната, но най-вече приложна значимост на представеното изследване, насочено към предлагане и валидизиране на модел за социална работа, практически помагач на младежите, лишени от родителска грижа, да овладеят умения за междуличностно общуване, като разширят пространството на социалното си функциониране. Изследвания, като настоящето, насочени към усъвършенстване на социалната работа с подрастващи с нарушения в личностното развитие, са предпоставка за повишаване качеството на този човешки ресурс, като потенциалът му се развие до степен, носеща удовлетвореност както на самия индивид, така и на обществото.

От гледна точка на гореизложеното, съвсем правомерно, дисертантката залага като лайтмотив, пронизващ съдържателно цялата разработка-идеята за механизмите на социализация и тяхната специфика при подрастващи, отглеждани в специализирани институции. Чалъкова очертава траекторията на социализацията при липса на семейна среда в контекста на генерирането на различни компенсаторни механизми, изразяващи се често в поведенчески аномалии, резултат на деформация в процеса на социално развитие. В тази връзка основната идея, която може да се проследи в разработката е, че процесът на социализация при подрастващи, настанени в институции, се затруднява от наличието на „социални дефицити“, чието натрупване предпоставя появата на „социална недостатъчност“ в един по-късен етап от социалното развитие. Логично продължение на тази идея се явява тезата, развита от авторката, за сложните взаимоотношения между възпитанието и процеса на социализация, разгръщаш се по специфичен начин в институционална среда, доколкото липсата на родителска грижа възпрепятства действието на естествените механизми на този процес, като води до дефицит в трансфера на фундаментални за социалното развитие на подрастващия умения.

Научна и методологическа обосновка на проблема

За концептуална база на изследването се явяват категориите за норма и абнорма, здраве и болест, като основен ракурс, задаващ критериите за оценка на човека в психопатологичен план. Детайлно е представено многоаспектното съдържание на понятието „норма“ през призмата на проблематичността в поставянето на ясна демаркационна линия между „нормално“ и „патологично“. В тази връзка Чалъкова третира като предизвикателство за социалния работник поставянето на по-ясни граници между нормалното и аномалното развитие на личността, като с известно огорчение посочва, че в термина „патология“ засилено присъства субективната оценка, която може да осъди всеки, който не отговаря на господстващия идеал за психично здраве.

В тази концептуална рамка са представени обстойно и парадигматични за психологията подходи- психоаналитичния, хуманистичния и поведенческият, съдържащи обяснителен потенциал за вътрешните и външни фактори, детерминиращи абнормното поведение. Обсъждането на тези подходи се съпровожда с извеждането на изводи за предпоставките, водещи до отклонения от нормата в институционална среда при младежи, лишени от родителска грижа. От изложението, обаче, не става ясно дали Чалъкова отдава предпочитание на определена психологическа школа, или третира подходите като равностойни по отношение на техния потенциал да обяснят възникването на нарушения в личностното развитие при такива младежи.

Следвайки класическата схема на преход от общо към частно, изследователският фокус постепенно се стеснява до проблема за младежката възраст, третиран в контекста на различните възрастови периодизации. Коментарът на различните подходи към възрастта се съпровожда с извеждане на изводи на високо равнище на обобщеност по

отношение на динамиката на психичното развитие и неговите детерминанти. Това е показател за много добро познаване на констелацията от теми, които конфигурират това поле на научно изследване. Именно в тази научна област Чалъкова открива единението и пресечната точка на психологията и педагогиката, ориентирани теоретично и емпирично към установяването на общи принципи, отнасящи се до същността на развитието, до неговите различия и възрастови сходства. Акцентът основателно е поставен върху индивидуалната история и ролята на ненормативните събития в нея, които предизвикват обрати в биографията и могат да провокират агресивно или престъпно поведение, най-вече сред социално маргинализираните групи.

В съответствие със спецификата на изследователската цел в теоретичната част се концептуализира и проблема за технологиите на социална работа с младежи с нарушения в личностното развитие. На равнище обзор, без претенции за извършване на оценъчен анализ, са представени специфичните подходи на работа с група. За читателя остават неясни предпочитанията на автора към определен подход на социална работа с младежи, лишени от родителска грижа.

Обхват и представителност на изследването.

Резултати и интерпретации.

Експерименталната част на дисертационния труд на Чалъкова впечатлява с организацията и замисъла на експерименталния дизайн, с логиката на представяне на елементите на изследователската идея, с концептуализирането на авторския модел за социална работа в група за младежи, лишени от родителска грижа. Адекватно са подбрани и убедително обосновани, съобразно целта и задачите на проучването, изследователските методи. Проявен е изследователски усет във

формулирането на целта, хипотезите и задачите, контингента и изследователския инструментариум. Очертана е ясно логиката на организация и структуриране на изследователските компоненти, подчинени на всеобщия научен принцип за съгласуваност между цел, хипотези, метод на изследване, обединени върху основата на теоретичната концепция.

Експерименталното изследване е проведено на базата на широк обхват на проучване: Осъществени са 10 сесии на групова работа в преобразуващия етап на експеримента в продължителен период от време. За констативния етап на изследването са използвани методики, даващи възможност за диагностициране на множество параметри, каквито са - интерперсоналната интелигентност, локуса на контрола, поведението в конфликтни ситуации и тревожността- значими за психичния статус и равнище на социално функциониране на изследваните лица.

Убедителна е логиката в представянето и обработката на емпиричните данни. Използвани са различни алгоритми за преобразуване на емпиричните данни на входа и изхода на експеримента в емпирични резултати чрез статистически методи, базирани на използването на взаимодопълващи се статистически методи, доказващи връзки и тенденции в съответствие с поставените задачи и формулирани хипотези. По-конкретно, може да се отбележи, че заключителният контролен етап на изследването се отличава с прилагането на статистически методи- като корелационния и вариационния, даващи възможност за разкриване на важни закономерности и зависимости като тази, която е установена между локуса на контрола и тревожността. За представяне на суровите данни на входа и изхода на експеримента адекватно е избран метод, терминологично обозначен в дисертацията като „алтернативен анализ“ свързан с извеждането на процентни

съотношения на количествените резултати по скалите на използваните тестове.

Проведените сесии на базата на предложени авторски модел са мащабно и детайлно описани в контекста на развитие на груповия процес и индивидуалното преживяване на участниците в изследването. Получените емпирични резултати от заключителния етап на експеримента потвърждават и валидизират значимостта на този модел, който се явява иновативен подход, насочен към преодоляване на кризите в индивидуалното развитие.

Структура и дизайн на изложението.

език и стил

Идейният замисъл на разработката е разгърнат логически, последователно, чрез точно формулиране на проблемните области на съдържанието. Дизайнът на научния труд е оформен в ясно диференцирани, взаимосвързани части. Форматирането на отделните глави се отличава с целенасочено формулиране на заглавие и отделни параграфи, насочени към обобщено представяне на основните акценти на изследвания проблем. В съдържателен план проличава стремеж към синтезирано научно поднасяне на информацията. Използван е точен понятиен апарат, което може да се окачестви като предимство в случаите, когато третираната проблематика е интердисциплинарна по характер. Стилът на изложение впечатлява с комбинацията от строг академизъм и експресивност в изказа, която може да открием в описанието на личните преживявания на участниците в сесиите на групова работа.

Критични бележки и препоръки

1. Налице са известни пропуски в описанието на ИЛ, като не се уточнява какъв е техния брой.
2. Обозначената от дисертантката „Скала на ефективността от приложението на модела за групова работа“ (стр.212) е недиференцирана като съдържание. Може да се препоръча по-ясно структуриране на признаците и критериите за ефективност на предложения модел.
3. Би могло по-категорично и конкретно да се формулират препоръки за социалната работа с юноши и младежи, лишени от родителска грижа, на базата на получените резултати.

Основни приносни моменти

1. Направена е систематизация на акумулирано до момента знание, свързано с възникването на нарушения в личностното развитие на юноши и младежи, лишени от родителска грижа, за което свидетелстват броя и репрезентативността на цитираните източници.
2. Получените резултати от проведеното изследване обогатяват обяснителните възможности на съществуващите концепции за формиращото и коригиращо влияние на груповата работа. Тези резултати са особено значими в приложен план, като съдържат импликации за психологическата и корекционно-педагогическа дейност, насочена към третиране на нарушенията в личностното развитие на юноши и младежи, лишени от родителска грижа.
3. Разработен и въведен е собствен модел за социална работа с юноши и младежи, лишени от родителска грижа.
4. Установени са специфични нарушения в личностното развитие на юноши и младежи, отраснали в институционална среда, които могат да

бъдат обект на целенасочена дейност от страна на широк кръг от специалисти.

Наред с достойнствата на разработката в мен се породиха и следните въпроси:

1. Стандартизирани ли са използваните методики?
2. Как може да се коментира следното противоречие: Получените резултати показват, че интерналността при неуспех нараства значително в резултат на проведената групова работа с юноши и младежи, лишени от родителска грижа. В текста този резултат се експлицира като положителен. Изследванията, обаче, показват точно обратното- а именно, че интерналният локус на контрола при неуспех е предиктор на различни емоционални нарушения- като тревожност и депресия. Как може да се коментира този въпрос?

Предвид научните достойнства на представения труд и демонстрираната компетентност и умения за провеждане на едно обемно и сложно теоретико-емпирично изследване, давам положителна оценка и убедено предлагам на научното жури да присъди на Зоя Антонова Абаджиева Чалъкова образователната и научна степен «Доктор».

12.03.2015г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

/доц.д.пс.н.Теодора Стойчева Стоева/